

Honorata Uniwersał

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

WYBRANE METODY KRYMINALISTYCZNE UŻYTECZNE W DZIENNIKARSTWIE ŚLED CZYM

Abstract Forensic methods used in the profession of investigative journalist. All the work is dedicated to criminal methods in investigative journalism. It requires a lot of experience, patience and knowledge in different types and categories. Different cases allows journalists to explore new terms and gain even more knowledge. One of them is forensic especially useful for investigating cases. The main article reason is a connection between investigation and investigating journalism while showcasing their certain investigative methods. Journalist students have to gain this knowledge outside of school since it is not included in their major education.

Wybrane metody kryminalistyczne użyteczne w dziennikarstwie śledczym. Praca poświęcona jest metodom kryminalistycznym w pracy reportera śledczego. Zawód dziennikarza śledczego wymaga doświadczenia, cierpliwości i wiedzy w wielu dziedzinach naukowych. Różnorodne tematyki śledztw sprawiają, że reporterzy poznają nowe zagadnienia naukowe i się ich uczą. Jedną z takich dziedzin jest kryminalistyka, szczególnie przydatna w sprawach kryminalnych. Głównym celem artykułu jest powiązanie dziedziny kryminalistyki z dziennikarstwem śledczym i przedstawienie wybranych metod kryminalistycznych. Nie stanowią one podstawowej wiedzy, którą dziennikarze nabywają na studiach, a dodatek, który staje się przydatny przy prowadzeniu śledztw.

Keywords investigative journalism, investigative journalist, forensics, investigative methods

dziennikarstwo śledcze, dziennikarz śledczy, kryminalistyka, metody śledcze

Treścią artykułu jest analiza wybranych metod kryminalistycznych oraz próba odpowiedzi na to, czy mają one zastosowanie w pracy dziennikarza śledczego. Ta odpowiedź będzie wynikać z analizy typowych elementów pracy reportera śledczego oraz wybranych metod kryminalistycznych. Punktem wyjścia będzie przybliżenie charakterystyki pracy dziennikarza śledczego: krótka historia, misja społeczeństwu, wybrane cechy charakterystyczne. Następnie zostaną przedstawione wybrane metody kryminalistyczne, które są wykorzystywane podczas śledztw kryminalnych przez techników kryminalistycznych. W kolejnej części artykułu autorka dokona zestawienia wybranych metod z pracą dziennikarza śledczego. Przeprowadzona analiza umożliwi sformułowanie odpowiedzi na postawione pytanie: czy nauka kryminalistyczna ma zastosowanie w pracy dziennikarza śledczego?

1. ZAWÓD DZIENNIKARZA ŚLEDZEGO

Niewątpliwie ważnym elementem analizy zawodu reportera śledczego są zasady, którymi kierują się dziennikarze. Nie ma instrukcji tego, jak zostać dziennikarzem śledczym, jednak są pewne wskazówki i predyspozycje personalne do wykonywania tego zawodu. Najlepiej spojrzeć w przeszłość, by móc zdefiniować dziennikarza śledczego. Według Wojciecha Adamczyka „przykład Benjamina Harrisa z 1690 roku dowodzi najdłuższych tradycji amerykańskiego dziennikarstwa w tej dziedzinie. Późniejsze doświadczenia Johna Petera Zengera, Thomasa Nasta, całej grupy muckrakerów czy I-teamów z drugiej połowy XX stulecia są kontynuacją i twórczym rozwinięciem zarówno metod prowadzenia dziennikarskich dochodzeń, jak i świadomego podejmowania ryzyka w imię prawa obywateli do uzyskania istotnych informacji, które zostały przez rządzących celowo ukryte”¹. Czytając ten fragment, można przywołać ważne cechy charakterystyczne reportera śledczego, takie jak świadome podejmowanie ryzyka, służba społeczeństwu oraz twórcze myślenie w prowadzeniu śledztw. Te działania śledczych trwają od XVII wieku aż do dnia dzisiejszego.

Dziennikarz śledczy to nie tylko reporter, to osoba kompetentna w swojej dziedzinie. Wszystkie teksty, materiały radiowe czy filmowe, jakie powstają w wyniku pracy dziennikarzy, są podpisane ich nazwiskiem, co oznacza, że autorzy akceptują materiał taki, jaki został opublikowany do domeny publicznej. Podpisują się pod nim swoim nazwiskiem, co oznacza, że biorą odpowiedzialność za swoje słowa. Podpisując się pod tekstem, dziennikarz ma pewność, że materiał jest rzetelny, stąd musi być ekspertem w dziedzinie, którą się zajmuje. Co jeśli sprawa dotyczy poszukiwania mordercy i śladów, jakie zostawia? W tym przypadku reporter musi posiadać wiedzę kryminalistyczną. Nie trzeba być ekspertem, by o czymś pisać, jednak dzięki temu dziennikarz wzbudza zaufanie społeczeństwa, a na tym polega misja mediów, o czym mówi art. 21 ust. 1. 4 rozdziału Ustawy o Radiofonii i Telewizji: „Publiczna radiofonia i telewizja realizuje misję publiczną, oferując, na zasadach określonych w ustawie, całemu społeczeństwu

¹ W. Adamczyk, *Amerykańskie archetypy dziennikarstwa śledczego*, Poznań 2008, s. 4.

i poszczególnym jego częściom, zróżnicowane programy i inne usługi w zakresie informacji, publicystyki, kultury, rozrywki, edukacji i sportu, cechujące się pluralizmem, bezstronnością, wyważeniem i niezależnością oraz innowacyjnością, wysoką jakością i integralnością przekazu².

Misja mediów dotyczy wszystkich dziennikarzy, radiowych, telewizyjnych, ale również śledczych. Tak więc dziennikarz śledczy pełni misję publiczną i powołując się na art. 21 powinien przestrzegać wypisanych cech właściwego przekazu mediów. Odwołując się do analizy porównawczej dziennikarstwa obiektywnego i śledczego, stworzonej przez Marka Palczewskiego, przybliżyć charakterystykę pracy dziennikarza śledczego na podstawie wybranych cech³.

Reporter śledczy korzysta ze źródeł anonimowych, jego praca jest długotrwała, ma poczucie misji, jest zaangażowany emocjonalnie, a w jego pracy występuje wielostronna weryfikacja danych⁴. Wypisane cechy tworzą pewien obraz dziennikarza śledczego, który różni się od pozostałych między innymi zaangażowaniem, czasem poświęconym na pracę oraz pozyskiwaniem informacji. Najważniejszą cechą jednak jest próba zmiany status quo⁵. Stąd charakterystyczne dziennikarstwo śledcze, rządzące się swoimi prawami, służy idei prawdy i sprawiedliwości⁶.

2. WYBRANE METODY KRYMINALISTYCZNE

Kryminalistyka jako osobna dziedzina naukowa łączy ze sobą trzy metody: przestępne, profilaktyczne i śledcze. One tworzą system, który w całości funkcjonuje jako meta-nauka wszystkich nauk sądowych – kryminalistykę⁷. Nauka tej dziedziny w przeszłości przydaje się policjantom, pracownikom służb specjalnych, w więziennictwie czy w firmach ochroniarskich. Nie można jednak zapomnieć o tych, którzy w miejscach zbrodni zawsze się znajdują i chcą wiedzieć możliwie jak najwięcej – o dziennikarzach. Ważnym etapem wstępnych działań dziennikarza śledczego są informacje dotyczące oględzin miejsca zdarzenia. W rozumieniu kryminalistycznym jest to obserwacja, którą przeprowadza człowiek za pomocą zmysłów i wykorzystaniu środków technicznych⁸. Na to składa się wiele czynności:

1. Badanie, co zaszło w miejscu zdarzenia;
2. Ustalenie czasu, w którym doszło do niego;
3. Określenie jego charakteru;
4. Ustalenie działania sprawcy;

² Dz.U. z 1993 Nr 7, poz. 34 – *Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. O radiofonii i telewizji*, art. 21 ust. 1.

³ M. Palczewski, *Obiektywizm dziennikarski a dziennikarstwo śledcze. Analiza typologiczna*, w: *O dziennikarstwie śledczym. Normy, zagrożenia, perspektywy*, red. M. Palczewski, M. Worsowicz, Łódź 2009, s. 79.

⁴ M. Palczewski, *Obiektywizm dziennikarski a dziennikarstwo śledcze*, dz. cyt.

⁵ M. Palczewski, *Obiektywizm dziennikarski a dziennikarstwo śledcze*, dz. cyt.

⁶ M. Palczewski, *Obiektywizm dziennikarski a dziennikarstwo śledcze*, dz. cyt., s. 81.

⁷ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Warszawa 2017, s. 31.

⁸ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, dz. cyt., s. 198.

5. Zabezpieczenie wszelkich śladów, jakie wystąpiły na miejscu zdarzenia⁹.

Po takich ustaleniach, służby wiedzą, jak działać dalej. Według Jacka Mazepy technik kryminalistyki na miejscu zdarzenia musi odpowiedzieć na 7 pytań: co?, gdzie?, kiedy?, jak?, za pomocą czego?, dlaczego?, kto?¹⁰ Przy czym pytanie kto? dotyczy nie tylko sprawcy, ale również ofiary¹¹. Podczas oględzin ważnym elementem są środki dowodowe. W literaturze procesowej zalicza się do nich: „wyjaśnienia oskarżonego, zeznania świadków, opinie biegłych, właściwości miejsca, rzeczy lub ciała, treść dokumentu”¹². Sama procedura oględzin musi być dobrze zorganizowana. Wpływają na to warunki miejsca zdarzenia oraz zespołu powołanego do czynności oględzin. Czas jest jednym z czynników, który ma wpływ na pozytywny wynik przebiegu oględzin. Brunon Hołyst wyróżnia dwa etapy czynności oględzin¹³:

1. Etap, który obejmuje czas upływający od momentu popełnienia czynu przestępczego do jego ujawnienia;

2. Etap, który obejmuje czas, w jakim organy ścigania od uzyskania informacji o popełnieniu przestępstwa przystąpią do zabezpieczenia miejsca zdarzenia.

Należy wziąć pod uwagę, że drugi etap jest zależny tylko i wyłącznie od służb ścigania, stąd jest bardzo ważny, ponieważ im szybciej technicy kryminalistyczni znajdą się na miejscu zdarzenia, tym więcej śladów zabezpieczą¹⁴. Podczas oględzin technicy zazwyczaj: zabezpieczają ślady, dokonują oględzin zwłok, oględzin osób żywych, rzeczy, badają przyczyny pożarów. Każda taka procedura kończy się dokumentowaniem czynności oględzinowych. Sporządza się protokół, a do niego załącza dokumentację fotograficzną, cyfrową, szkice, a nawet skany 3D, które znalazły swoje zastosowanie w kryminalistyce.

3. FOTOGRAFIA KRYMINALISTYCZNA

Fotografia kryminalistyczna już od pierwszej połowy XIX wieku pomaga organom ścigania nie tylko w celu rejestrowania wyglądu przestępców, jak to miało miejsce w Paryżu, ale również służy jako dowód¹⁵. Jednym z podziałów fotografii kryminalistycznej jest:

- fotografia rejestracyjna (rejestrację wyglądu osoby czy rzeczy),
- fotografia dokumentacyjna (utrwała przedmioty czy zjawiska),
- fotografia badawcza (stosuje techniki, które pozwalają na zachowanie śladów niewidocznych wzrokowo czy poprawia jakość obrazu optycznego),

⁹ *Vademecum technika kryminalistyki*, red. J. Mazepa, Warszawa 2009, s. 13.

¹⁰ *Vademecum technika kryminalistyki*, dz. cyt., s. 14.

¹¹ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, dz. cyt., s. 200.

¹² B. Hołyst, *Kryminalistyka*, dz. cyt., s. 203.

¹³ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, dz. cyt., s. 208.

¹⁴ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, dz. cyt., s. 208.

¹⁵ *Vademecum technika kryminalistyki*, dz. cyt., s. 79–80.

- fotografia detektywna (dostarcza informacji o osobach, sytuacjach i okolicznościach towarzyszących popełnianiu przestępstw)¹⁶.

Fotografia kryminalistyczna jest rozbudowanym procesem, na który składa się odpowiedni sprzęt oraz jego użycie. Taki sprzęt musi mieć obiektyw, w którym istotna jest ogniskowa (np. szerokokątny, makro, uchylny, wąskokątny¹⁷), przysłona (głębia ostrości), migawka (odpowiada za naświetlenie zdjęcia¹⁸), lampa błyskowa (wykorzystanie flesza w trudnych warunkach fotograficznych pozwala na utrwalenie pożądanых informacji), filtry fotograficzne (np. soczewkowe pozwalają na wykonanie fotografii małych przedmiotów w skali makro), statyw (potrzebny do uzyskania nieruszonego zdjęcia)¹⁹. Na proces fotografii, uwzględniając pomiar światła, składa się kilka elementów takich jak: ekspozycja, pomiar punktowy, pomiar centralnie ważony, pomiar matrycowy, kadrowanie²⁰.

Fotografia kryminalistyczna jest ściśle powiązana z procesem oględzin, który jest najbardziej istotny ze względu na to, że na podstawie dokumentacji techników kryminalistycznych z miejsca zdarzenia są ustalane dalsze procedury śledztwa. Wtedy poszczególne organy ścigania wykorzystują dokumentację oględzin.

4. BIOLOGIA KRYMINALISTYCZNA

„Biologia kryminalistyczna – tłumaczy Brunon Hołyst – analizuje cechy i parametry czysto biologiczne badanego materiału oraz sposoby, czas, mechanizm i okoliczności oddzielenia się tego materiału od ustroju”²¹. Materiał biologiczny dzielimy ze względu na ujęcie anatomiczno-fizjologiczne w następujący sposób: a) wydzieliny, b) wydaliny, c) krew, d) włosy i sierść, e) tkanka skórna i tkanki miękkie²². Podstawowymi śladami biologicznymi dziedziny kryminalistyki są: włosy, kości, zęby, paznokcie, fragmenty tkanek miękkich oraz plamy płynów biologicznych (krew, wydzielina z nosa, ślina, nasienie)²³. Uwzględnienie biologii kryminalistycznej w zestawieniu z wybranymi metodami kryminalistycznymi jest o tyle istotne, że badania te pozwalają na przełomy w śledztwach organów ścigania. Pozostawione na miejscu zdarzenia ślady biologiczne pozwalają wykonać badania, które ujawniają DNA sprawców, ofiar i osób trzecich na podstawie śladów krwi, pojedynczych włosów i wydzielin z ciała. Badania DNA wykonuje się w następujący sposób:

¹⁶ *Vademecum technika kryminalistyki*, dz. cyt., s. 81.

¹⁷ *Vademecum technika kryminalistyki*, red. J. Mazepa, dz. cyt., s. 102.

¹⁸ A. Żebruń, *Fotografia: jak działa migawka*, „Komputer Świat”, <https://www.komputerswiat.pl/poradniki/sprzet/fotografia-jak-dziala-migawka/5y6zbnk>, publikacja: 04.05.2020 r. (6.06.2020).

¹⁹ *Vademecum technika kryminalistyki*, dz. cyt., s. 84–102.

²⁰ *Vademecum technika kryminalistyki*, dz. cyt., s. 102–103.

²¹ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, dz. cyt., s. 450.

²² K. Juszka, *Analiza wpływu oględzin kryminalistycznych na wykrywalność sprawców zabójstw*, Kraków 2013, s. 46.

²³ *Vademecum technika kryminalistyki*, dz. cyt., s. 163.

1. „Oczyszczanie i ekstrakcja DNA (czyli jego izolacja),
2. Określenie ilości DNA,
3. Amplifikacja (namnażanie),
4. Detekcja produktów,
5. Interpretacja wniosków, opracowanie opinii”²⁴.

5. NAUKA KRYMINALISTYCZNA W ZAWODZIE DZIENNIKARZA ŚLEDZCEGO

Dziennikarz śledczy, opisując wyniki prowadzonego śledztwa, często napotyka sformułowania, których nie zna lub nie rozumie. Szczególną przyczyną tej niewiedzy jest brak wykształcenia w tym zakresie. Wynika to ze specyfiki pracy dziennikarza, który uczy się praktycznych aspektów swojego zawodu. Jednak śledczy powinien poświęcić więcej czasu nauce na temat procesów, jakie zachodzą podczas dochodzeń. Reporterka śledcza to sprawy społeczne, gospodarcze, kryminalne czy środowiskowe. Każda z tych kategorii zahacza o inne dziedziny naukowe. Na przykład w sprawach społecznych warto znać podstawy psychologii, a w kryminalnych kryminalistykę i kryminologię. Kryminalistyka jest nauką, która moim zdaniem powinna być wiodąca w pracy dziennikarza śledczego. Składa się na nią wiele metod przydatnych w pracy śledczego. Oględziny są pierwszą informacją dotyczącą zdarzenia. Po informacji z oględzin i ustaleniach z informatorami reporter śledczy rozpoczyna swoje dochodzenie. Takie informacje, które zdobył od techników kryminalistyki są istotne do przedstawienia w swoim materiale. Jeżeli śledczy nie zna się na procedurze oględzin miejsca zdarzenia, to może powołać się na osoby uprawnione do tego. Nie zmienia to faktu, że jeśli chce prowadzić dalsze śledztwo, to musi znać procedurę oględzin. Jest to kwestia rozumienia pewnych schematów i tego, z czym mogą się łączyć podczas prowadzenia śledztwa.

Wiedza reportera śledczego na temat fotografii kryminalistycznej jest bardzo przydatna, choć nie jest ona konieczna. Reporter, mając dostęp do zdjęć z miejsca zdarzenia, może powołać się na opis specjalistów, techników, choć nie zawsze jest to możliwe. Jednak mając obeznanie w temacie fotografii kryminalistycznej, może sam poddać analizie taką fotografię. Dodatkowo istotnym elementem elementarnej wiedzy w fotografiach kryminalistycznych jest fakt zwracania uwagi na detale, które często dają zupełnie inny obraz prowadzonego śledztwa. Ostatnią metodą, jaka została opisana w artykule, jest znajomość biologii kryminalistycznej. Nie oczekuje się od dziennikarza specjalności z zakresu biologii i chemii, jednak zasadniczy zakres tej dziedziny reporter powinien mieć w małym palcu. Wynika to z faktu, że na miejscach zdarzenia często znajduje się takie ślady. Warto, aby reporter, chcący prowadzić dalsze śledztwo, znał się na podstawowym rozróżnieniu śladów biologicznych oraz możliwych sposobach ich badania. Często zdarza się, że podczas spraw np. środowiskowo-gospodarczych, instytucje nie

²⁴ *Vademecum technika kryminalistyki*, dz. cyt., s. 176.

wykonywają wszystkich należytych badań, które mogłoby zostać zleczone, a wtedy dziennikarz śledczy, orientując się w tym temacie, może zasugerować dodatkowe badania lub opisać w materiale, że instytucje nie wykonały wszelkich należytych testów. Wtedy takie działania śledczego są uzasadnione zasobem wiedzy, jaką posiada w danym zakresie.

***

Podsumowując, należy zauważyć, że opisane w artykule metody kryminalistyczne okazały się związane z pracą dziennikarza śledczego. Wynika to przede wszystkim z charakterystyki pracy reportera, który po zebraniu odpowiedniej ilości informacji na temat śledztwa, robi z tego materiał, który ostatecznie trafi do domeny publicznej. Przygotowując dane przed publikacją, reporter natrafia na wyrażenia lub techniki, których może nie znać. Stąd należy zapoznać się z nimi, by nie wprowadzać odbiorców w błąd i nie powielać nieprawdziwych informacji. W przeciwnym razie nie tylko podważałoby to warsztat dziennikarza, ale również by osłabiało zaufanie społeczeństwa do mediów.

LITERATURA

- Adamczyk W., *Amerykańskie archetypy dziennikarstwa śledczego*, Poznań 2008.
- Borys-Damińska B., *Zasady realizacji audycji telewizyjnej. Skrypt dla dziennikarzy telewizyjnych*, Warszawa 1996.
- Hołyst B., *Kryminalistyka*, Warszawa 2017.
- Juszka K., *Analiza wpływu oględzin kryminalistycznych na wykrywalność sprawców zabójstw*, Kraków 2013.
- O dziennikarstwie śledczym. Normy, zagrożenia, perspektywy*, red. M. Palczewski, M. Worso-wicz, Łódź 2009.
- Palczewski M., *Obiektywizm dziennikarski a dziennikarstwo śledcze. Analiza typologiczna*, w: *O dziennikarstwie śledczym. Normy, zagrożenia, perspektywy*, red. M. Palczewski, M. Worso-wicz, Łódź 2009, s. 65–84.
- Popielec D., *Dziennikarstwo śledcze. Istota, funkcjonowanie, perspektywy*, Bydgoszcz 2019.
- Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (Dz.U. 1993 Nr 7, poz. 34).
- Vademecum technika kryminalistyki*, red. J. Mazepa, Warszawa 2009.
- Żebruń A., *Fotografia: jak działa migawka*, *Komputer Świat*, <https://www.komputerswiat.pl/poradniki/sprzet/fotografia-jak-dziala-migawka/5y6zbnk>, publikacja: 4.05.2020 r. (6.06.2020).